

VALDAS PRUSKUS

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

KLONAVIMO ETINIAI ASPEKTAI KATALIKŲ BAŽNYČIOS MOKYMO ŠVIESOJE

Ethical Aspects of Cloning in the Light of Catholic Church

SUMMARY

In article is discussed attitude of the Catholic Church to cloning phenomenon, which is apprehensible not only as science discovery result but as sign of time which awakes concerns of its non-predictable practice after — effects and individual genetic insecurity in modern society. According to the Catholic Church documents, the Church appreciates the life of human from the moment of birth, so every manipulation of it is contradicting the essential virtue principles of the Church teaching. In absence of security mechanisms, exists real lure to experiment with human genes, seeking to create the individual by foreseen features under the veil of therapy, and this would be the encroachment to human genetic heritage, which contradicts to its unique and identity.

The Catholic Church is not objecting the investigation of embryo's trunk cells. However, speaks about cells procurement from alternative sources — placental blood or from adult humans' fabric. Also speaks for higher responsibility of investigation practice results' social, economical and moral consequences, openness — right to society to get comprehensive information about executable investigations, its' practice and reliable mechanisms, which must ensure human's.

SANTRAUKA

Straipsnyje, remiantis Katalikų Bažnyčios dokumentais, atskleidžiamas jos požiūris į klonavimą ir jo keliamas grėsmės žmogui ir visuomenei. Parodoma, kad Bažnyčia pripažindama žmogaus gyvybę nuo pradžios momento, bet kokią manipuliaciją ja (ypač embriono kamieninių ląstelių panaudojimą, siekiant pagerinti gyvenimo kokybę) laiko nepriimtina, prieštaraujančiu esminiams jos dorinio ugdymo principams. Atkreipdama dėmesį į etinius klonavimo aspektus, Bažnyčia neprieštarauja kamieninių ląstelių

RAKTAŽODŽIAI: klonavimas, Dievas, Katalikų Bažnyčia, etika, socialinis mokymas, individas, asmuo.
KEY WORDS: cloning, God, Catholic Church, moral, embryo, trunk cells, individual, person.

tyrimams, tačiau gina jų gavimą iš alternatyvių šaltinių, teigia didesnę atsakomybę už tyrimų rezultatų panaudojimo socialines, ekonomines bei moralines pasekmes, pasisako už atvirumą – teisę visuomenei gauti išsamią informaciją apie atliekamus tyrimus, jų panaudojimą ir patikimus mechanizmus, įgalinančius užtikrinti individo ir visuomenės genetinį saugumą.

ĮVADAS

Noras gyventi ilgai (jei ne amžinai) ir neapsunkintą kūno ligų ir silpnynių gyvenimą visada buvo vienas didžiausių žmogaus troškimų. Tad nenuostabu, kad visais laikais nesiliovė kūno galimybių tyrinėjimai, siekiant išsiaiškinti stipriąsias ir silpnąsias puses, kad būtų galima jas patobulinti.

Tačiau tik mūsų laikais dėl mokslo ir technikos laimėjimų ši svajonė ėmė pildytis. Tyrinėjamas *žmogaus genomus*. Tai kelia ir naujų klausimų. Pasirodė, kad žinios apie genus gali būti panaudotos ir gana ambicingiems žmogaus planams – lenktyniauti su Kūrėju, bandyti reguliuoti kūrinijos raišką, o svarbiausia – reguliuoti savo populiacijos kokybę¹.

Tokias galimybes kaip tik ir suteikia klonavimas. Klonavimas (*cloning*) – biologinis identiškų individų kūrimas iš pradinio organizmo. Klonuoti reiškia iš vieno organizmo ląstelių dirbtiniu būdu kurti genetiškai tapačius individus.

Kaip žinia, dauguma gyvų organizmų dauginasi lytiniu būdu, nauja gyvybė užsimezga susiliejus priešingų individų lytinėms ląstelėms. Tačiau yra ir kiti dauginimosi būdai, vienas jų – klonavimas (terapinis ir reprodukcinis). Reprodukcinis klonavimas yra toks dauginimosi būdas, kai vyriška lytinė ląstelė nereikalinga. Iš kiaušialąstės išimamas branduolys, į jo vietą perkeliamas somatinės ląstelės branduolys su visa no-

rimo klonuoti individo genetinė informacija. Turėtų gimi individualas, identiškas norimam klonuoti individui.

Terapinis klonavimas yra susijęs su tokia pat klonavimo technika kaip ir reprodukcinis klonavimas. Techniškai įmanoma klonuoti individo kūną, bet klonuoti individo kaip asmens neįmanoma, nes asmuo nėra vien tik kūnas, bet ir dvasinė būtybė². Būdami identiški savo kūno sandara, klonuoti individai bus visiškai skirtingi asmenys. Kad žmogaus reprodukcinis klonavimas nepriimtinas beveik vieningai sutariama visame pasaulyje. Tiesa, esama ir tokių, kurie neatsisako šios idėjos įgyvendinimo ateityje (politiniai režimai ir teroristinės organizacijos, siekiančios turėti paklusnius tobulus karius-robotus, kokius šiandien matome tik Holivudo filmuose).

Kas kita – terapinis klonavimas. Jo tikslas – sergančio sunkiomis ir nepagydomomis ligomis (pvz., Alzheimerio liga, diabetas) suaugusio individo gydymas – organoterapija, persodinant laboratorinėmis sąlygomis užaugintus organus, gyvybiškai reikalingus sergantiems žmonėms.

Jiems išauginti naudojamos embrionų kamieninės ląstelės, kurios išgaunamos ne tik iš klonuotų embrionų, bet ir iš atliekant abortą paimamų embrionų bei iš „atliekamų“ embrionų po dirbtinio apvaisinimo mėgintuvėlyje (*in vitro*).

Visais šiais atvejais išgaunant kamienines ląsteles embrionai sunaikinami.

Netgi tie, kurie skatina tokius eksperimentus ir tyrimus, pripažįsta, kad žmogaus gyvybė yra sunaikinama dėl potencialios naudos kitiems.³ Tačiau ar geri tikslai – gydyti ligonius – pateisina priemones – embrionų žudymą?

Reikia pastebėti, kad kamieninių ląstelių naudojimas medicininiais tikslais – gana naujas dalykas. Dar nėra iki galo išaiškinti ir suprasti jų funkcionavimo mechanizmai, neišmėgintos ir technologijos. Nepaisant to, kamieninių ląstelių naudojimas tampa aštrių diskusijų objektu. Tiek jos šalininkai, tiek priešininkai pateikia savų argumentų, jų žinojimas padėtų geriau suprasti ir pačią problemą.

Šalininkų argumentai iš pirmo žvilgsnio atrodo gana išpūdingai. Įvardijami klonavimo teikiami privalumai: organų reikalingų persodinimui klonavimas iš kamieninių ląstelių, galimybė klonuoti gražius ir sveikus žmones, atsiveriančios naujų mokslinių tyrimų perspektyvos, – o tai reiškia dar spartesnį tobulėjimą genų inžinerijoje bei kitoje medicinos srityse.

Taigi klonavimas – tai visų pirma pagalba žmogui, siekiant apsaugoti jį nuo nepagydomų ligų, padidinti atsparumą joms, galimybė sukurti ligoms atsparų individą ir taip išvengti žmonijos išsigimimo. Be to, tai esanti ir rimta parama šeimoms, neturinčioms vaikų. Formuojama nuomonė, kad klonavimas esąs vos ne vienintelis žmonijos išsigelbėjimas.

Teisybės vardan reikia pasakyti, kad naujų technologijų naudojimas, siekiant gražinti žmogui sveikatą, kompensuoti kūno trūkumus yra neabejotinai svarbus

dalykas, atitinkantis individo ir visuomenės interesus. Individui padeda pasijusti pilnaverčiu nariu, sėkmingiau siekti savo tikslų ir realizuoti kaip asmenybei. Ir valstybė, ir visuomenė laimi labiau funkcionalų pilietį, galintį geriau atlikti savo socialines pareigas, nereikia juo papildomai rūpintis. Esant darbo jėgos stygiui ir aštrėjant neigiamoms demografinėms tendencijoms, tai tampa dar aktualiau.

Nenuostabu, kad tobulėjant suvokimui apie ląstelės gyvybinę veiklą ir tuo manipuliacijų technikai, nedrąsūs moksliniai tyrimai, prasidėję XX amžiaus viduryje (1952 m. tirti varliagyviai), gana sėkmingai sukūrus chimerines peles devintajame dešimtmetyje, sparčiai plėtojami. Buvo sėkmingai pradėta klonuoti žinduolius (triušius, kiaules, karves, kumeles) ir pagaliau pavyko sukurti visame pasaulyje pagarsėjusią avi Dolly. Tai buvo didelis iššūkis žmonijai ir tam tikras signalas: žmogus tapo pajėgus klonuoti aukščiausią gyvybės formą – žmogų. Tuo metu pasaulyje nebuvo teisinės bazės, kuri ribotų pažinimo ir pripažinimo ištroškusių mokslininkų veiklą.

Šį signalą greitai „pasigavo“ medicinos verslas, nujausdamas atsiveriančias pasipelnymo galimybes. Moksliniai tyrinėjimai šioje srityje susilaukė dosnių privataus verslo finansinių injekcijų. Demokratinė visuomenė valstybinės valdžios struktūros reagavo kur kas santūriau, nes joms teko įsiklausyti ir į visuomenės (rinkėjų) nuomonę ir nuotaikas. (JAV Bušo vyriausybė atsisakė finansuoti šios srities tyrimus, palikdama tai privataus verslo žiniui).

Nors praktiniai pasiekimai naudojant kamienines lasteles ir susilaukė didelio visuomenės susidomėjimo, tačiau kartu kėlė nerimą. Atkreiptas dėmesys į kamieninių lastelių naudojimo etinius aspektus.

Pripažinta, kad klonavimo tikslas – neabejotinai kilnus, tačiau šio metodo taikymo pasekmės sunkiai kontroliuojamos ir iš esmės neprognozuojamos.⁴ Klonuoti vis nauji ir nauji keisti, dažnai baimę ir siaubą keliantys gyviai (pvz. švytinčios tamsoje fosforinės beždžionės) kėlė visai pagrįstų klausimų – o kas toliau, kokių dar monstrų galime sulaukti ir kaip tai pakeis žmonių gyvenimą?

Tačiau labiausiai baiminamasi dėl genetinio saugumo ir visuomenės genetinės ateities. Esmė ta, kad genus (genetinę medžiagą) laisvai gali paimti gydytojas ir juos panaudoti įvairiems tikslams be piliečio žinios. (Ar ne todėl taip nepasitikima *Genų duomenų bankais*?) Taip pat nėra jokių garantijų, kad persodintas klonuotas organas nebus atmetas, neiškios ir tokio persodinimo ilgalaikės pasekmės (galimos ligos, išsigimimai, ir kas už tai prisiims atsakomybę).

Nesant tinkamų įstatymų, reglamentuojančių šią medicinines veiklos sritį, toks pavojus atrodo realus. Be to, nėra jokių garantijų, kad klonavimas negali būti panaudotas, siekiant riboti vienas socialines grupes, jų populiaciją kitų atžvilgiu. Tiesa, ES Parlamentas dar 1997 m. kovo 12 d. priėmė Rezoliuciją, draudžiančią vykdyti tyrimus žmogaus klonavimo srityje. Tačiau nėra garantijų, kad kurioje nors valstybėje susiklosčius tam tikroms

aplinkybėms, nekils noras genetiškai reguliuoti ir tam tikrų žmogaus savybių, „kurti“ piliečių, kurie gyventų sukurtoje konkrečioje socialinėje ir ekologinėje aplinkoje. Turint omeny didėjančias valstybės pastangas kontroliuoti visuomenę ir kylančius demografinius, socialinius ir ekologinius iššūkius ši perspektyva atrodo ne tokia jau nereali. Taigi egzistuoja realus pavojus tapti įvairių manipuliacijų genais aukomis*.

Šis pavojus pagrįstas žmogiškąja grėsmės nuojauta ir tai tik dar labiau, viena vertus, didina visuomenės domėjimąsi tuo, kas daroma klonavimo srityje, kita vertus, skatina įdėmiau ir kritiškiau vertinti vyraujančias fobijas.

Nuošaly nelieka ir Katalikų Bažnyčia. Reikia pastebėti, kad Bažnyčia visais laikais reagavo į pasaulio baimes, siekė suvokti laiko ženklus ir juos interpretuoti savo mokymo šviesoje. Jai visada rūpėjo doroviniai mokslo pasiekimų taikymo aspektai, atsakomybė ne tik už žmogaus ekonominės, socialinės aplinkos gerinimą, bet ir jo, kaip autentiško asmens išsaugojimą, o ne destrukciją; todėl ji gana įtariai žvelgė į mokslo pasiekimus, kurie sudarė prielaidas destrukcijai.

Ypač atsargiai Katalikų Bažnyčia vertino technologijos taikymo galimybes srityse, susijusiose su žmogaus asmeniu, ir pirmiausia – bandymus panaudoti gemalo lasteles klonavimui. Dar 1987 m. Vatikano *Tikėjimo kongregacijos instrukcijoje „Donum Vitae“* (*Gyvenimo dovana*) eksperimentai šioje srityje vertinami neigiamai.⁵ 1993 m. išleistame enciklikos *Humanum Vitae* (*Gyvybės evangelija*) prie-

* <http://mikeai.i-connect.com/cloning/cloning.html>

de *Šeimos teisių chartija* 4 straipsnyje nurodoma, kad žmogaus gyvybė turi būti gerbiama ir ginama absoliučiai nuo jo pradėjimo momento – „pagarba žmogaus orumui neleidžia jokių bandomųjų manipuliacijų su žmogaus embrionu ir jo eksploatavimo“⁶ 1997 m. Vatikano oficialiame pranešime *Apmąstymai apie klonavimą* pastebima, kad gemalo ląstelių naudojimas yra lygus žmogaus išnaudojimui, jo žudymui kitų naudai ir tuo nusižengia dorovei, o pats „klonavimas rizikuoja tapti tragiška Dievo visagalybės parodija“⁷.

Atsargus Katalikų Bažnyčios požiūris į klonavimą suprantamas, turint omenyje tai, kad jai rūpi žmogaus, kaip Dievo kūrinio, orumas ir jo tesės gyvenanti saugioje aplinkoje, ne tik ekonominėje, socialinėje, bet ir etinėje.

Mokslo atradimų dėka atsiradusios galimybės manipuliuoti gyvybe, naudoti negimusią gyvybę kaip donora, kelia jai pagrįstą nerimą dėl žmogaus orumo ir jo teisių apsaugos. Baiminamasi, kad klonavimas šias teises gerokai apriboja.

KATALIKŲ BAŽNYČIOS POŽIŪRIS Į GYVYBĖS TAPSMA

Katalikų Bažnyčiai svarbiausia yra žmogus ir jo gyvenimas. Tai suprantama, nes Bažnyčios rūpestis – vesti žmogų į išganyką, padėti jam būti šiame pasaulyje ir ruošti susitikimui su Kūrėju, „sugrįžti į Tėvo namus“. Kiekvienas žmogus yra nepakartojamas, unikalus ir turi teisę gyventi. Bet koks bandymas šią teisę riboti yra nepriimtinas: gyvybę žmogui suteikias Dievas: „Žmogus buvo sukurtas pagal Kūrėjo „paveikslą ir

Tiesa, kartais ir katalikai pasisako už labiau aspektuotą klonavimo fenomeno vertinimą, atsižvelgiant į naujausius tyrinėjimų rezultatus ir jų apmąstymą Bažnyčios mokymo šviesoje.⁸ Kartu pastebima, kad tyrimai klonavimo srityje, nepaisant perspėjimų, tebevyksta, ir dar sunku numatyti visus galimus ne tik pavojus, bet ir pasiekimus, kurių praktinis taikymas atvers naujų galimybių ir sukurs naujų problemų. Todėl Bažnyčia ragina neskubėti, gerai pasverti visus „už“ ir „prieš“, nuolat atkreipia pasaulio dėmesį į tas grėsmes, kurias kelia klonavimas.

Šio straipsnio tikslas – paaiškinti kaip Katalikų Bažnyčia vertina klonavimą dorinio mokymo⁹ šviesoje, kokiais argumentais grindžia savo poziciją ir kokias realias grėsmes individui ir visuomenei išvelgia klonavime.

Tai leistų kritiškiau įvertinti klonavimą propaguojančiųjų argumentus, geriau suprasti klonavimo ne tik socialinę, bet ir etinę dimensiją, jos svarbą individo genetinei saugai šiuolaikinėje visuomenėje.

panašumą“ Kristuje, kuris yra „neregimojo Dievo atvaizdas“ (KBK, 1701). Apdovanotas „dvasine ir nemirtinga“ siela, žmogus yra „vienintelis kūrinys žemėje, kurio Dievas norėjo dėl jo paties“. Nuo pat savo prasidėjimo jis skirtas amžinajai laimei“ (KBK, 1703).

Nuo kada žmogus tampa žmogumi? Kaip atsakysime į šį klausimą, taip traktuosime ir embrioną. Jei teigsime, kad jis dar ne žmogus, tai sakysime, kad netu-

ri ir teisių, kurias turi žmogus. Neva galima jį naudoti kaip daiktą ar „priemonę tinkamą keliamiems tikslams pasiekti“. Tai esą visai teisėta, etiška ir normalu. Jei embrionas žmogus nuo pradėjimo momento, kyla problemų – teisinių, socialinių, o svarbiausia moralinių – kokiu pagrindu žmogus turi teisę manipuliuoti kito gyvybe, nebūdamas jos kūrėju? Kur manipuliacijos ribos, kas jas nustato, kokios galimos jų pasekmės ir kaip įmanoma apsisaugoti nuo genetinio nesaugumo?

Taigi tapsmo momentas: ar vienos savaitės, mėnesio gemalas turi tokias pat teises kaip ir devynių mėnesių gemalas ar gimęs kūdikis? Į šį klausimą Bažnyčios autoritetai įvairiais laikotarpiais atsakydavo įvairiai.

Augustino laikais (354–430) paleistuvystė ir abortas buvo labai paplitę. Augustinas kovojo prieš palaidą gyvenimą ir teigė, kad abortas yra nuodėmė, tačiau ne tokia rimta kaip paleistuvavimas. Moteris, kuri daro abortą todėl, kad tiesiog nepajėgtų išlaikyti dar vieno vaiko, mirtinai nenusideda, o ta, kuri daro abortą tam, kad paslėptų savo neištikimybę vyrui, daro mirtiną nuodėmę. Augustinas atvirai pripažino, kad jam neaišku, kada gemalas įsigyja sielą ir tampa žmogumi.

Tomas Akvinietis (1225–1274) laikėsi nuostatos, kad gemalas nesulaukęs 40 dienų neturi sielos. Taigi tokio gemalo sunaikinimas neturėtų būti laikomas mirtina nuodėme. Ilgus amžius sekdamas T. Akviniečio aiškinimu Katalikų Bažnyčia mokė, kad negalima krikštyti mirusio gemalo, kuris dar neturi žmo-

gaus formos, nes dar nėra žmogus. Popiežiaus Siksto VI 1588 metais išleistas Bažnyčios kanonas numatė ekskomunikavimo bausmę už abortą. Popiežius Grigalius XIV 1591 metais šį kanoną pakeitė. Pradėta aiškinti, kad gemalas tik po 40 dienų tampa žmogumi su siela. Taigi įgyja ir visas teises.

1869 m. popiežius Pijus IX paneigė šį aiškinimą, pareikšdamas, jog gemalas įgyja sielą tuo metu, kai įvyksta apvaisinimas. Popiežius Jonas Paulius II šią nuostatą patvirtino enciklikoje *Evangelium vitae* (1995). Pripažįstama, kad gemalas yra pilnateisis žmogus ir jo sunaikinimas yra lygus žmogaus nužudymui, o gemalo lastelių naudojimas yra lygus žmogaus išnaudojimui, jo nužudymui kitų naudai.¹⁰

Kaip matome, Katalikų Bažnyčios požiūris į gyvybę pergyveno tam tikrą evoliuciją. Tai reiškia, kad egzistuojanti nuostata negali būti laikoma galutine. Tiesa ir tai, kad dar nėra konkretaus visuotinio Bažnyčios atsakymo ir į terapinio klonavimo klausimą. (Ir tarp Bažnyčios narių yra manančių, kad gemalas iki 2 savaičių dar nėra žmogus, todėl gali būti sunaikintas).

Pagrindinis krikščioniško mokymo lobynas yra Katalikų Bažnyčios Katekizmas (KBK; 1996 m. publikuotas lietuviškas leidimas). Tačiau apie klonavimą jame nieko neužsimenama. Tai suprantama – 1996 dar nebuvo klonuota nei avis Dolly, nei kumelė Prometėja, nei šuniukas Snupis. Tačiau būtent KBK leidžia mums suprasti Katalikų Bažnyčios poziciją klonavimo klausimu, nes Katekizme išdėstytos pamatinės nuostatos išski-

ria ją iš kitų mokymų, o katalikams suteikia teorinių argumentų savo nuostatomis apginti. Be to, leidžia kritiškai įvertinti pristatomų tariamai katalikiškų pažiūrų atitikimą Bažnyčios mokymo raidei ir dvasiai.

Katalikų Bažnyčios pozicija klonavimo atžvilgiu yra gana aiški ir viena-reikšmė. Medicina yra puiki ir pagrindinė tarnavimo žmonijai forma ir Bažnyčia sveikina visokią jos pažangą, tačiau itin atsargiai vertina embrionų kamieninių lastelių panaudojimą gydymo tikslais. Kadangi embrioninių ka-

mieninių lastelių gamyba susijusi su moraliai blogu veiksmu – tyčiniu žmogaus embrionų sunaikinimu – tai bet koks gautų lastelių panaudojimas kelia bendradarbiavimo blogyje klausimą.¹¹

Taip pat neišvengiamai kyla klausimas ar iš embriono kamieninių lastelių gautos vakcinos ir audinių panaudojimas yra etiškas ir Bažnyčios mokymo požiūriu priimtinas? Kaip klonuojant žmogų terapiniais tikslais pažeidžiami Bažnyčios ginami dorinio įstatymo aspektai, išdėstyti Katalikų Bažnyčios Katekizme?

KLONAVIMO IŠŠŪKIAI ŽMOGUI IR VISUOMENEI

Katalikų Bažnyčios požiūriu, galimybė klonuoti sukėlė žmonijai problemų, su kuriomis ji dar nebuvo susidūrusi. Galimybė padėti kitam atsirandanti tik tuomet, kai paaukojama nekaltos žmogaus gyvybė. Tačiau vieno žmogaus gyvenimo kokybės pagerinimas – kito gyvybės sunaikinimo kaina – Bažnyčiai nepriimtinas, nes paneigia jos dorinio įstatymo nuostatas, išdėstytas Katekizme.

Pirma. Klonuojant žūva embrionai, kuriais manipuluojama, o embrionas jau yra žmogiškoji būtybė. Esminė nuostata – bandymas manipuluoti kamieninėmis lastelėmis, siekiant klonuoti yra kėsinimasis imtis misijos, kuri žmogui kaip kūrinii nepriklauso ir todėl laikoma iššūkiu: „Žmogaus gyvybė yra šventa, nes nuo pat savo pradžios „priklauso nuo kuriamosios Dievo valios“ ir visą laiką išlieka ypatingai glaudžiai susijusi su Kūrėju, savo vieninteliu tikslu. Gyvenimo Viešpats nuo pradžios iki galo tėra

vienas Dievas: niekas ir jokiais aplinkybėmis negali savintis teisės tiesiogiai nužudyti nekaltą žmogų“ (KBK, 2258). Būtent todėl „žmogaus gyvybė turi būti absoliučiai gerbiama ir saugoma nuo pradėjimo momento. Jau nuo pirmos žmogaus egzistavimo akimirkos turi būti jam pripažintos asmens teisės, tarp kurių ir nepažeidžiama kiekvienos nekaltos būtybės teisė gyventi“ (KBK, 2270).

Šis reikalavimas ir pažeidžiamas išgaunant iš embrionų kamienines lasteles. Klonuojant, kai iš apvaisinto kiaušinėlio išimamas branduolys, embrionas žūva. Tokio veiksmo metu prasidėjusi žmogaus gyvybė yra nutraukiama ir paniekinama.¹²

Įvykdoma žmogžudystė ir pažeidžiamas vienas iš pagrindinių *Dekologo* įsakymų – „Nežudyk“. O žmogžudystė, Katekizmo žodžiais tariant: „ypatingai prieštarauja žmogaus orumui ir kūrėjo šventumui“ (KBK, 2320).

Antra. Žmogaus asmens klonavimas yra technika, neatsižvelgianti į žmogaus dvasinį matmenį ir jo teises. Katalikų Bažnyčia atkreipia dėmesį į tai, kad klonavimas ir jo vykdymas suvokiamas kaip grynai mechaninis veiksmas, atliekamas, pasitelkus tam tikras technines priemones. Kitaip tariant, gyvybė traktuojama ne kaip ypatingas, paslaptingas fenomenas, bet kaip „padaromas“ iš „biologinės medžiagos“ dalykas. Visai neatsižvelgiama į šios „medžiagos“ unikalumą, jos dvasinį matmenį ir teises. Todėl Katalikų Bažnyčios požiūriu, „atlikinėti medicininės procedūras su žmogaus embrionu leistina su sąlyga, kad jos išsaugos jo gyvybę bei vientisumą, nebus pernelyg rizikingos, kad jomis bus siekiama gydyti, pagerinti jo sveikatos būklę arba apsaugoti nuo pavojų paties vaisiaus gyvybę. Amoralu žmogaus embrionus kurti pašaliniais tikslais, panaudojant juos kaip laisvai disponuojamą „biologinę medžiagą“ (KBK, 2275).

Tai, kad embrionas negali pareikšti apie save ir savo teises ir jų apginti (apsiginti) dar nereikia, kad jis jų neturi.¹³ Tą teisę gyventi jiems skyręs Dievas. Todėl su embrionu nuo jo pradėjimo momento turi būti elgiamasi kaip su asmeniu, privalo ginti jo neliečiamybę, jį globoti ir gydyti kaip ir bet kurią kitą žmogų (KBK, 2323).

Embriono aukojimas (sunaikinimas), kad ir kilniems tikslams, yra nepriimtinas. Sprendžiant apie tyrinėjimų kryptį, negalima remtis nei vien techniniu jų veiksmingumu, nei nauda vieniems žmonėms kitų nenaudai, nei juo labiau vyraujančia ideologija (KBK, 2294). Mokslas ir technika, būdami vertingi sa-

vo esme, privalo besąlygiškai laikytis pagrindinių dorovės kriterijų, tarnauti žmogui, gerbti jo neatimamas teises.

Jono Pauliaus II žodžiais tariant: „žmogus – įdvasintas kūnas ir įkūnyta dvasia“. Terapinis klonavimas teikia naudą pacientui, tačiau dėl to yra paaukojamas „žmogiuko ruošinys“ (antroji klonavimo stadija, po apvaisinimo) ir klonuoto kūdikio gyvybė (ketvirtoji klonavimo stadija). Tuo būdu klonavimo procedūros metu yra paminamos embrionų teisės į gyvybę, orumą bei žmogiškumą.¹⁴

Trečia. Klonavimas prieštarauja kiekvieno asmens vertei, unikalumui bei originalumui ir paverčia asmenį objektu. Klonavimas susijęs su tam tikromis sąnaudomis – jam būtina genetinė medžiaga – embriono kamieninės ląstelės, kurias reikia paimti iš gemalo, embriono, tuo pasmerkiant jį žuvimui. Jis tampa nereikalinga atlieka, kurios niekam nepanaudosi, todėl su juo elgiamasi kaip su nereikalingu daiktu. Rūpestingai elgiamasi tik su reikalingu organu, o likęs kūdikio kūnelis tampa bendra chirurgine atlieka. Apie pagarbą buvusiai gyvybei nekalbama, nes ji teisiškai nepripažinta. O Katalikų Bažnyčios požiūriu: „Su mirusiųjų kūnais turi būti elgiamasi pagarbiai ir meiliai, tikint prisikėlimą ir jo viliantis. Mirusiųjų laidojimas yra gailestingas darbas kūnui: tai pagarba Dievo vaikams – Šventosios Dvasios šventovėms (KBK, 2300).

Nepagarbus, atsainus elgimasis su gyvybe yra pavojingas šias procedūras atliekantiems žmonėms ir visuomenei. Pažiūra į embrioną, kaip į daiktą, kurį apdorojus, galima panaudoti savo tiks-

lams, ugdo utilitarinį požiūrį į gyvybę, tampa palankia dirva mirties kultūrai, orientuotai į gyvybės vartojamumą, tarpti.¹⁵ Mirusieji neturi balso, negali kalbėti, tačiau tai nereiškia, kad jie praranda ir teises. Ir pirmiausia teisę į pagarbą elgiamasi. Taip pat negalima laisvai manipuliuoti ir mirusiu kūnu, naudoti jo organų donorystei: „Organų persodinimas atitinka dorinį įstatymą, jei donoro patiriama fizinė bei psichinė rizika ir pavojai yra proporcingi naudai, kurią persodinimas suteiktų ligoniui“ (KBK, 2296).

Bažnyčios požiūriu, organų atidavimas po mirties yra kilnus veiksmas, kurį privalu skatinti kaip didžiadvasiško solidarumo ženklą. Tačiau jis nepriimtinas doriniu požiūriu, jei donoras ar už jį atsakingi asmenys nėra davę aiškaus sutikimo. Daugelis gydytojų naudojasi tuo, kad negimusieji negali kalbėti ir duoti aiškaus sutikimo, būti panaudoti kaip donoriai, t.y. pasipriešinti organų donorystei po mirties. Tokia praktika Bažnyčios požiūriu yra smerktina ir rodo ne tik nepagarbą gyvybei, asmens unikalumui, bet ir paverčia jį objektu – daiktu, kuriuo galima naudotis kaip tinkama, pagal savo nuožiūrą ir poreikius, be jokios atsakomybės.

Be to, doriniu požiūriu neleistina tiesiogiai suluošinti žmogų ar net jį numarinti, nors tuo ir būtų atitolinta kitų žmonių mirtis. Tačiau daug kas (ypač gydytojai) naudojasi tuo, kad negimęs žmogus juridškai nelaikomas žmogumi, ir teiginys „neleistina tiesiogiai suluošinti ar net numarinti žmogų, nors tuo ir būtų atitolinta kitų žmonių mirtis“ esą negalioja abortuojamiems kūdikiams,

kurių paskirtis – užauginti pacientui reikalingą organą. Tačiau Bažnyčios požiūriu „kiekvieno žmogaus gyvybė nuo pradėjimo momento iki mirties yra šventa, nes gyvasis ir šventasis Dievas kiekvieno žmogaus norėjo dėl jo paties, kurdamas jį pagal savo paveikslą ir panašumą (KBK, 2319), kiekvienas žmogus turi „teisę į gyvybę bei kūno neliečiamybę nuo pradėjimo momento iki mirties“ (KBK, 2273) ir kad „gyvenimo Viešpats nuo pradžios iki galo tėra vienas Dievas: niekas ir jokiais aplinkybėmis negali savintis teisės tiesiogiai nužudyti nekaltą žmogų“ (KBK, 2258). Taip pat paversti jį genetinių mainų objektu.

Ketvirta. Klonavimas pažeidžia lygybės ir nediskriminacijos principus, skatina genetinio nesaugumo jausmą.

Deklaruojamas pagrindinis klonavimo tikslas – embrionų kamieninėmis ląstelėmis padėti išsaugotoji kitas gyvybes. Tokias galimybes atrodo turėtų turėti visi. Tačiau realybė ta, kad galimybės pasinaudoti šia paslauga yra skirtingos, ne visiems prieinamos. Esmė ta, kad terapiniam klonavimui tinkamesni yra jaunesni pacientai, nes jų ląstelės jaunesnės, jose mažiau mutacijų, o imuninė sistema stipresnė nei senyvo amžiaus. Tai kelia klausimą dėl terapinio klonavimo prieinamumo kiekvienam žmogui, nepriklausomai nuo jo amžiaus. Kitaip tariant, diskriminacijos klausimą, kuris Katalikų Bažnyčios mokyimo požiūriu yra gana svarbus.

Mat mokslas ir jo pasiekimai, Bažnyčios požiūriu „turi tarnauti žmogui, gerbti jo neatimamas teises, teikti jam tam tikrą ir visuotinę gerovę“ (KBK, 2294). Taigi ir jo pasiekimai prieinami

visiems. Tuo tarpu terapinio klonavimo kaip gydymo būdo atveju tai yra problematiška. Viena vertus, terapiniam klonavimui tinkamesni yra jauni žmonės. Kaip rodo tyrimai, suaugusio organizmo, ypač žmogaus, kuris sulaukia 50–60 metų, klonavimas neretai būna pasmerktas nesėkmei,¹⁶ nes pasiekus vadinamą pilnametystę, organizmo ląstelės nustoja dalytis, todėl tampa lengviau pažeidžiamos, yra prikaupusios daug įvairių žalingų mutacijų, ilgainiui išsigimsta, nes senstant organizmui silpnėja jo imuninė sistema, kurios paskirtis – pašalinti išsigimusias ląsteles. Taigi klonavimas kaip mokslo pasiekimas vyresnio amžiaus žmonės nedaug tegali pasitarnauti. Kita vertus, klonavimui atlikti, reikia specialaus pasirėngimo, aparatūros ir tobulos technikos. Todėl tai brangus malonumas, prieinamas ne visiems, dažniausiai – tik turtingiems pacientams. Taigi tikėtina, kad šia paslauga galės pasinaudoti turtingi ir tai tik dar labiau didins atskirtį, susipriešinimą ir visuomenės dezorganizaciją, kurios pasekmės sunku numatyti. Katalikų Bažnyčios požiūriu, mokslo pasiekimai, tarnaujantys ne visiems žmonėms, o tik grupei, nelaikytini vertybe, kurios derėtų beatodairiškai siekti.

Be to, klonavimas nesant pakankamų saugos mechanizmų gali būti panaudotas ir blogam – manipuliacijai žmogaus genais, siekiant sukurti individą, turintį numatytas savybes. Gydytojų galimybių spektras tai daryti kaskart vis labiau plečiasi. Taip pat didėja ir pagunda eksperimentuoti su genetiniu žmogaus paveldu, prisidengus terapijos skraiste, kuri skatina suinteresuotos politinės ir verslo

struktūros. Katalikų Bažnyčios pozicija šiuo klausimu aiški: „(Kai kurie) bandymai kištis į chromosominę ar genetinę žmogaus paveldą nėra susiję su terapija, bet siekia gimstančių žmonių atrankos pagal lytį arba kitas iš anksto numatytas ypatybes. Tokie dirbtiniai veiksmai prieštarauja žmogaus asmens orumui, jo neliečiamybei ir unikaliam, nepakartojamam „tapatumui“ (KBK, 2275).

Bažnyčios požiūriu žmogus turi jaustis saugus. Tą saugumą jam turinti užtikrinti valstybė, kurios pareiga rūpintis visais, ir, pirmiausia, tais, kurie dar negali ar jau nebegali patys savimi tinkamai pasirūpinti. Pastebima: „kai tik civiliniai įstatymai nustoja gynę kurią nors žmonių grupę, nors jie turėtų daryti priešingai, valstybė tuo pačiu paneigia visų piliečių lygybę prieš įstatymą. Kai valstybė nepajėgia rūpintis visų, ypač silpnesniųjų, piliečių teisėmis, ima griūti teisinės valstybės pamatai. Iš negimusiam kūdikiui nuo pradėjimo momento privalomos pagarbos ir apsaugos seka, kad įstatymais turi būti nustatytos bausmės už bet kurį sąmoningą jo teisių pažeidimą“ (KBK, 2273).

Reikia pastebėti, kad Katalikų Bažnyčia neprieštarauja kamieninių ląstelių tyrimams. Tačiau pasisako už ląstelių gavimą iš alternatyvių šaltinių – kraujo iš placentos ar iš suaugusių žmonių audinių. Alternatyvių šaltinių panaudojimo galimybių tyrimai gali būti perspektyvūs ir naudingi žmonijai.

Bažnyčia pasisako ir už tai, kad klonavimas nebūtų paliktas savieigai, o reglamentuojamas įstatymais. Tai nereikia, kad būtina tyrimų kontrolė. Mokslas kaip ir tyrimų rezultatai yra

nenuspėjami, jų negalima iš anksto planuoti ir numatyti. Pagal krikščionišką mokymą, Kūrėjas apdovanojo žmogų laisva valia, ir tą jo valią gerbia. Būtent laisva valia įgalina žmogaus kūrybiškumo raišką. Kūrėjas laimina žmogaus pastangas pažinti Jo sukurtą pasaulį, atpažinti jo dėsnius ir taip realizuoti pažinimo troškulį.

Kas kita – atradimai ir jų taikymas praktikoje. Neabejotina, kad dėl mokslo pasiekimų žmogus tampa vis galingesnis. Tačiau kartu ir pažeidžiamesnis: atradimai ir jų praktinis taikymas, kartais pagrįstas kilniausiais ketinimais, galiausiai ima grasyti ne tik aplinkai, (pvz., branduoliniai ginklai), bet ir žmogui, jo išlikimui. Todėl Katalikų Bažnyčia gana atsargiai vertina atradimus, ypač tuos, kurie susiję su žmogaus egzistencija, kėsina į jo asmens orumą ir teises. Laikomasi pažiūros, kad atradimai ir jų panaudojimas turi būti vertinamas ne tik socialinės, ekonominės naudos, bet ir etiniu aspektu. Atradimų panaudojimas neturi puoselėti mirties

kultūros, ir tuo naikinti gyvybės erdvę.¹⁷ Visuomenė, kurioje ta etinė erdvė užteršta, žmogus jaučiasi prastai, stengiasi iš jos pasitraukti, ištrūkti, o negalėdamas to padaryti ima su ja konfliktuoti.

Būtinai ir aiškūs saugos mechanizmai, apibrėžiantys tyrimų rezultatų panaudojimą praktikoje ir tuo ginantys žmogaus ir visuomenės interesus. Pirmiausia atvirumas – visuomenė turi gauti visą informaciją apie tyrimus ir jų panaudojimą. Tam būtinai ir tinkamai parengti specialistai (bioetikai), kurie padėtų jai suprasti tas naujas žinias ir tinkamai jas pristatyti. Bauginančias, orientuotas į žmogiško polinkio į sensacijas tenkinimą, publikacijas žiniasklaidoje turėtų keisti svarūs argumentuoti specialistų parengti straipsniai, vyrauti nuomonių įvairovė, diskusijų dvasia. Tai skatintų ir didesnę tyrėjų dorovinę atsakomybę (ji kyla iš širdies, o ne išorinių įstatymų, formalių įsipareigojimų), už tyrimų rezultatų panaudojimą, padėtų geriau suprasti klonavimo grėsmes individo genetiniam saugumui ir ieškoti būdų jam užtikrinti.

IŠVADOS

Katalikų Bažnyčia pripažįsta žmogaus gyvybę nuo prasidėjimo momento, todėl bet koks manipuliavimas ja prieštarauja jos mokymo esminiams doringiems principams.

- Pirma, klonuojant žūva embrionai, kuriais manipuluojama, vienai selektyviai atrinktai gyvybei išsaugoti naikinama kita, o embrionas jau yra žmogiškoji būtybė, jos naikinimas yra nusikaltimas ir prieštarauja principui „Nežudyk“.
- Antra, žmogaus klonavimas yra technika, neatsižvelgianti į jo unikalumą, dvasinį matmenį ir teises. Klonavimo metu paminamos sunaudojamų embrionų teisės į gyvybę, orumą ir žmogiškumą. O teisingumo principas turėtų galioti visiems – ir panaudoti, negimusieji, embrionai taip pat nėra beteisiai.
- Trečia, klonavimas prieštarauja kiekvieno asmens vertei, paverčia asmeninį objektu – daiktu, su kuriuo gali-

ma eksperimentuoti, naudoti jį savo nuožiūra ir pagal poreikius be jokios atsakomybės. O tai asmens vertės nureikšminimas.

- Keturta, klonavimas pažeidžia lygybės ir nediskriminacijos principus, nes reikalauja specialaus pasirengimo, aparatūros ir todėl prieinamas ne visiems, dažniausiai tik turtingiems pacientams, o mokslo pasiekimai tar naujantys tik grupei žmonių Bažnyčios nelaikomi vertybe. Tai tik dar labiau didins atskirtį, susipriešinimą ir visuomenės dezorganizaciją, kurios pasekmės šiandien sunku numatyti.

Nesant pakankamų saugos mechanizmų, egzistuoja reali pagunda eksperimentuoti su žmogaus genais, siekiant sukurti individą, turintį iš anksto numaty-

tas savybes, prisidengus terapijos skraiste, o tai būtų kėsinimasis į žmogaus chromosominį ir genetinį paveldą, prieštaraujantį jo unikalumui ir tapatumui.

Katalikų Bažnyčia neprieštaruoja kamieninių ląstelių tyrimams, tačiau pritaria ląstelių gavimui iš alternatyvių šaltinių – kraujo iš placentos ar iš suaugusių žmonių audinių. Taip pat kelia didesnės atsakomybės už tyrimų rezultatų panaudojimo socialines, ekonomines bei moralines pasekmes klausimą, siekia atvirumo – kad visuomenė gautų išsamią informaciją apie atliekamus tyrimus, jų panaudojimą ir patikimus mechanizmus, įgalinančius užtikrinti žmogaus kaip unikalios genetinio fenomeno išsaugojimą, o tuo pačiu lemiančius ir visuomenės genetinį saugumą.

Literatūra ir nuorodos

- 1 F. Antal. *New Genetics and Christian Physician, Szent Lukacs*, 1: 10-22, 2005.
- 2 Andrius Narbekovas. *Bioetika*. – Kaunas: VDU leidykla, 2004.
- 3 Arthur Rogers, Denis Durand de Bousinger. *Bioetika Europoje*. – Vilnius: Kultūra, 2001.
- 4 Future Human Evolution: Eugenics in 21st Century, 2006. Free online book. www.whatwemaybe.org.
- 5 Katalikų Bažnyčios dokumentas *Donum Vitae*, 1987.
- 6 Popiežiaus Pauliaus VI enciklika *Humanum vitae*, 1993.
- 7 *Reflection on cloning*, 1997. http://www.vatican.va/roman.curia/pontifical_academies/acdlife/documents/rc_pa_acdlife_doc_30091997_clon_en.html
- 8 J. Glassa. *Education in Biomedical Ethics – Contemporary Challenges and Perspectives for the Future*. The 21st World Congress of FIAMC. – Seoul, p. 90–105, 2002.
- 9 Katalikų Bažnyčios Katekizmas. – Vilnius, 1996.
- 10 Popiežius Jonas Paulius II Enciklika *Evangelium vitae*. – Vilnius, 1995.
- 11 Andrius Narbekovas, Remigijus Oželis. Kamieninių ląstelių tyrimų ir panaudojimo moksliniai-moraliniai aspektai // *Medicinos mokslai*, 2002, Nr. 4, p. 64–70.
- 12 Pradėto kūdikio teisių deklaracija, paskelbta vaiko teisių sutarties 10-ųjų metinių proga // *Už gyvybę*, 2000, Nr. 5, p. 7.
- 13 Jonas Juškevičius, Agnė Širinskienė. Tyrimų su žmogaus embrionų kamieninėmis ląstelėmis teisinio reguliavimo aspektai // *Sveikatos mokslai*, 2006, Nr. 1–2.
- 14 F. Antal. *New Genetics and Christian Physician, Szent Lukacs*, 1: 10-22.
- 15 Donald De Marco, Benjamin D. Wiker. *Architects of the Culture of Death*. – San Francisko: Ignatius Press, 2004.
- 16 F. Antal. *New Genetics and Christian Physician, Szent Lukacs*, 1: 10-22, 2005.
- 17 Donald De Marco, Benjamin D. Wiker. *Architects of the Culture of Death*. – San Francisko: Ignatius Press, 2004.